

מפגש האינטרסים הישראלי-מצרי: האם תחום האנרגיה הוא הבא בתור?

השגריר לשעבר מיכאל הררי*

המאמר [התפרסם בדבר ראשון](#) ב-24 בינואר 2019

המפגש האזורי שהתקיים השבוע בקהיר, שהשיק למעשה מסגרת חדשה לשיתוף פעולה בין שבע מדינות בתחום הגז, ממחיש את הפוטנציאל המבטיח, המדיני-אנרגטי, בעקבות גילויי הגז הטבעי בים התיכון בשנים האחרונות. לא פחות מכך, הוא משקף את מערכת היחסים הקרובה בין ישראל ומצרים.

ישראל ומצרים מקיימות בשנים האחרונות מערכת יחסים הדוקה ברמת הממשלים. מדובר בשיתוף פעולה שעיקרו מדיני וביטחוני, ושרובו ככולו דיסקרטי. לאחרונה ניתן לו גם ביטוי פומבי, נדיר בהחלט, דווקא מצידה של מצרים, ומפי הנשיא א-סיסי בעצמו. בראיון שהעניק הנשיא המצרי לתוכנית האמריקנית "60 דקות" התייחס א-סיסי לשיתוף הפעולה ההדוק עם ישראל, כולל בלחימה המשותפת מול דאעש בסיני.

מפגש האינטרסים הנוכחי נשען על מספר נדבכים, שהם תוצאה של ההתפתחויות הדרמטיות באזור בשנים האחרונות: הטלתה שעבר האזור סביב "האביב הערבי", האיום שמציבה איראן לאזור כולו ובעיקר על המדינות הסוניות הפרגמטיות, פעילות הטרור בסיני (שחייבה כאמור שיתוף פעולה ישראלי-מצרי, כולל פתיחה מסוימת של הנספח הביטחוני של הסכם השלום) והאתגר של שלטון החמאס ברצועת עזה. בנוסף, השנה בה שלטו במצרים האחים המוסלמים, מנפילת משטר מובארכ ועד הדחתו של מורסי, נחווית על ידי הצבא המצרי והמשטר הנוכחי שם כאירוע טראומטי. הדבר מסביר עוד יותר את ההבנה הישראלית-מצרית של האיום מצד הזרם האסלאמי הפונדמנטליסטי, כולל החמאס ברצועת עזה שמולו פועלות ישראל ומצרים בתיאום הדוק.

בתחום האנרגיה קיים, על פני הדברים, מפגש אינטרסים דומה. בפשטות, ישראל מעוניינת לייצא חלק מן הגז שגילתה בים התיכון לשכנותיה הקרובות. הסכם ליצוא גז מישראל לירדן כבר נחתם. מצרים אמנם גילתה לאחרונה שדות גז משמעותיים ביותר, אולם לפחות בטווח הקצר היא זקוקה עדיין לאנרגיה עבור המשק המקומי. בטווח המתקדם, ניתן יהיה לייצא דרכה גז מונזל לשווקים רחוקים יותר, באמצעות שני מתקנים שכבר קיימים במצרים, אך מובטלים ממעש בשנים האחרונות. לאור זאת, קיימו בשנים האחרונות החברות הרלבנטיות מן הצד הישראלי מגעים אינטנסיביים עם חברות מצריות, שהבשילו להסכמים שנחתמו בין שני הצדדים. עם זאת, מאליו מובן שיש צורך בהסכמות ברמת הממשלות, שיעניקו מטריה וגושפנקא המדינתית לשיתוף פעולה בתחום אסטרטגי כאנרגיה.

על פני הדברים, מערכת היחסים ההדוקה שתוארנו לעיל, אמורה להספיק כדי להשלים ולממש את ההסכמים שנחתמו בין החברות. רמת האמון בין שתי הממשלות גבוהה, וביקורו של שר האנרגיה הישראלי בקהיר, ובפומבי, ממחיש זאת היטב. זאת ועוד, המפגש בקהיר בין שרי האנרגיה של שורת מדינות בעלות אינטרסים דומים בתחום האנרגיה – יוון, קפריסין, איטליה, ירדן, הרשות הפלסטינית, ישראל ומצרים – וההודעה על ייסוד פורום אזורי בעקבותיו, ממחישים היטב את הגיאומטריה הבינלאומית החדשה שמתגבשת באזור. לבריתות המשולשות הקיימות – ישראל-יוון-קפריסין ומצרים-יוון-קפריסין – מתווסף משולש חדש של ירדן-יוון-קפריסין. תיתכן גם התרחבות למדינות נוספות ומיסוד של מסגרות שיתוף הפעולה (לדוגמה, דרך הקמת מזכירות בקפריסין שתרכז את המשולשים השונים). אלו יוסיפו גוון ים-תיכוני מרתק וחיובי למערכות היחסים המורכבות באזור.

* מיכאל הררי הוא עמית מדיניות במכון מיתוים, לשעבר שגריר ישראל בקפריסין (2010-2015). הוא כיהן בתפקידים בכירים במרכז למחקר מדיני ובחטיבה לתכנון מדיני במשרד החוץ. הוא מרצה בחוג למדע המדינה במכללה האקדמית עמק יזרעאל.

ההתארגנויות הגיאומטריות למיניהן מבליטות את היעדרה של שחקנית מרכזית מאד באזור – תורכיה. המדינות שמשותפות פעולה ביניהן כיום במזרח אגן הים התיכון חולקות במידה רבה סדר יום אנטי-תורכי ברור – מצרים, קפריסין ויוון (כל אחת, באופן שונה כמובן), וגם ישראל שהיחסים שלה עם ממשל ארדואן מאופיינים ברמת אמון נמוכה וברטוריקה מחריפה. זאת, למרות קיומו של פוטנציאל, ריאלי מבחינה אנרגטית, לשיתוף פעולה ישראלי-תורכי, שמימוש הולך ומתרחק מאז היה אחד הגורמים שהובילו את ישראל ותורכיה לחתום על הסכם פיוס ביניהן ב-2016.

ובכן, האם תשכלנה ישראל ומצרים לתרגם את הקרבה הנוכחית ביניהן ואת מפגש האינטרסים גם להסכמים בין-מדינתיים בתחום האנרגיה? הגורמים שנמנו לעיל אמורים להוביל לתשובה חיובית. יחד עם זאת, מכשול ההתנגדות הציבורית במצרים לנורמליזציה עם ישראל עומד בעינו. ככלות הכול, גם בתקופת מובארכ הקרין המשטר המצרי מסר שלילי/בעייתי בכל הנוגע לשיתוף פעולה כלכלי, וכמובן חברתי-תרבותי בין שתי המדינות והעמים. זאת, למרות שיתופי הפעולה המועילים שהתנהלו סביב אזורי התעשייה המשותפים (ה-QIZ). מאליו מובן, שתהליך מדיני בין ישראל והפלסטינים היה מסייע, ולו ביצירת אווירה חיובית יותר באזור, ובעיקר מול דעת הקהל הערבית. ניתן לשער שממשל א-סיסי יצליח לממש שיתוף פעולה עם ישראל בתחום האנרגיה, בהינתן שזה משרת את האינטרסים של שתי המדינות. ייתכן שמצרים יכולה ללמוד דבר מה מירדן בהקשר זה. שם הממשל הפגין יעילות רבה יותר בהתמודדות עם דעת הקהל מבית בכל הנוגע לשיתוף פעולה עם ישראל, כולל בתחום הגז.

גילוי מצבורי האנרגיה בים התיכון מייצר מפגש אינטרסים מרתק בין שורה של מדינות באזור, ובהן ישראל ושכנותיה הערביות. הדבר פותח מגוון רחב של תחומים נוספים לשיתוף פעולה, באופן שמציב את מזרח אגן הים התיכון על "המפה העולמית". ביקורו של השר שטייניץ בקהיר, והכנס האזורי הייחודי שהתקיים שם, עשויים לסמל צעד משמעותי בדרך למימוש הפוטנציאל שגלום באזור זה.